

2-OJO VAKARŲ SAVANORIŲ KORPUSO FORMAVIMO ISTORIJA IR JO DALYVAVIMAS „BERMONTIADOJE“ LIETUVOS TERITORIJOJE 1919 METAIS

Ist. m. kand. Aleksandras ČAPENKA
Murmansko valstybinis pedagoginis universitetas

Rusų antibolševikinio judėjimo Lietuvos teritorijoje istorija – tiek Rusijos, tiek Lietuvos istoriografijoje praktiškai netirta tema. Tai pirmiausia susiję su tuo, kad rusų antibolševikinių dalinių veiksmi Lietuvoje neįgavo tokio užmojo ir nebuvo tokie garsūs kaip, pavyzdžiui, generolo N. Judeničiaus Šiaurės vakarų armijos Estijoje ar šviesiausiojo kunigaikščio rotmistro A. Liveno (А. П. Ливен) Libavos savanorių šaulių dalinio Latvijoje¹.

Taip atsitiko daugiausia dėl to, kad Lietuvos teritorijoje dėl įvairių priežasčių nebuvo sukurta stambių rusų kontrrevoliucinių karinių dalinių, o pagaliau ir jų dalyvavimo mastas kovose su bolševikais buvo nepalyginti mažesnis nei Latvijoje ar Estijoje.

Pats žymiausias rusų antibolševikinės krypties junginys, veikęs Lietuvos teritorijoje, buvo pulkininko P. Bermonto-Avalovo Rusijos vakarų (Vakarų savanorių) armijos 2-asis savanorių korpusas. Būtent jo istorijai aptarti ir skirtas šis straipsnis.

Pradedant nagrinėti pagrindinius šio karinio junginio kūrimo ir veiklos etapus būtina pažymėti, kad rengdamas šį straipsnį autorius pirmiausia rėmėsi neskelbtais archyviniais šaltiniais, saugomais Rusijos valstybiniame kariniame archyve (Maskvoje) ir Latvijos valstybiniame istorijos archyve (Rygoje). Juose sukaupti fondai, susiję su Vakarų savanorių armijos istorija². Tiesa, pagrindi-

¹ Рутыч Н. Н. Белый фронт генерала Юденича: Биографии чинов Северо-Западной армии. – М., 2002; Ливен А. П. В Южной Прибалтике (1919 г.) // Белое дело: Летопись белой борьбы. – Т. 4. – Берлин, 1928; Памятка ливенца: 1919–1920 г. г. – Рига, 1929.

² Российский Государственный военный архив (РГВА). – ФФ. 40298 (фонд штаба Северо-Западной армии), 40147 (фонд штаба войсковой группы генерал-майора князя П. М. Авалова); Латвийский государственный исторический архив (ЛГИА) – Ф. 3301 (фонд Западной Добровольческой армии).

niai šiuose archyvuose saugomi informacijos šaltiniai vis dėlto skirti Vakarų savanorių armijos, kuriai vadovavo pats plk. P. Bermontas-Avalovas, junginių veiklos Latvijos teritorijoje istorijai. Medžiaga apie pulkininko E. Virgoličiaus korpuso kovas Lietuvoje labai fragmentiška ir atsitiktinė. Taip pat verta pažymėti, kad daug archyvinės medžiagos iš Latvijos valstybinio istorijos archyvo 3301 fondo pateko į JAV valstybinį archyvą. 2003 m. atskiri šių dokumentų rinkiniai J. Felštinskio, G. Jofės ir G. Černiavskio buvo paskelbti keliuose žurnalo „Voprosy istorii“ numeriuose, po to masiškai išplatinti internete³.

Neabejotinai svarbūs ir su E. Virgoličiaus korpuso įkūrimo istorija Lietuvoje susiję P. Bermonto-Avalovo atsiminimai, kuriuose jis ne kartą, nors ir nelabai aiškiai, apie jį užsimena, taip pat reiškia savo toli gražu nevienareikšmę nuomonę apie 2-ojo vakarų savanorių korpuso vadą⁴.

2-ojo vakarų savanorių korpuso istorija prasidėjo įkūrus pulkininko Eugenijaus Pavlovičiaus Virgoličiaus dalinį⁵. Apie dalinio vadą ir jo įkūrėją praktiškai nėra jokios informacijos. Iki Pirmojo pasaulinio karo, sprendžiant pagal Siedlecko ir Varšuvos gubernijų 1910 ir 1913 metų Atminimo knygas, E. Virgoličius gyveno Lenkijoje⁶. Tikriausiai tarnavo žandarmerijoje ar apsaugos daliniuose. Be to, žinoma, kad per Pirmąjį pasaulinį karą buvęs Varšuvos apsaugos skyriaus bendradarbis rotmistras E. Virgoličius buvo paskirtas kontržvalgybos padalinio prie Vakarų fronto štabo viršininku Minske⁷. Toliau aišku tik tai, kad po 1917 m. įvykių Rusijoje E. Virgoličius emigravo į Vokietiją, kur jau būdamas pulkininkas (koku būdu jis šį laipsnį gavo, neaišku) ėmė formuoti savo karinį dalinį. Jo pagrindą sudarė Rusijos imperatoriškosios armijos Pirmojo pasaulinio karo belaisviai, buvę vokiečių belaisvių stovyklose Lenkijos teritorijoje. Tikslios dalinio sukūrimo datos nustatyti neįmanoma, bet žinoma, kad jau 1919 m. vasario 15 d. jį sudarė 1 050 karių, tarp jų buvo kelios dešimtys karininkų⁸.

Kaip savo atsiminimuose yra minėjęs P. Bermontas-Avalovas, rusų karo belaisviai, kurie po Vokietijos kapituliacijos liko Lenkijos teritorijoje, gyveno belaisvių stovyklose siaubingomis sąlygomis. Visi savanoriai, atvykę iš Lenkijoje esančių

³ Полковник П. Р. Бермонт-Авалов. Документы и воспоминания. Вступительная статья. Фельштинский Ю. Г., Иоффе Г. З., Чернявский Г. И. // Вопросы истории. – 2003. – № 1, 6.

⁴ **Авалов П. М.** В борьбе с большевизмом. – Гамбург, 1925.

⁵ **Волков С. В.** Белое движение в России: организационная структура (материалы для справочника). – М., 2000. – С. 37, 267.

⁶ <http://surname.litera-ru.ru/list.asp?N=38560>

⁷ <http://www.armymagby.ru/?p=253&page=2>

⁸ **Волков С. В.** Белое движение в России: организационная структура. – С. 267.

stovyklų, buvo labai purvini ir apdriskę⁹.

Deja, nežinoma ir vieta Vokietijoje, kur buvo pradėti formuoti E. Virgoličiaus daliniai. Ne visai aiški ir šio būrio atvykimo į Mintaują data. Dokumentais patvirtinta tik tai, kad iki 1919 m. birželio 6 d., priėmus sprendimą iš visų rusų savanorių junginių, veikusių Lietuvoje, Kurliandijoje ir Lifliandijoje, sukurti vieną rusų Vakarų korpusą, E. Virgoličiaus dalinys jau buvo Mintaujoje, nes kartu su A. Liveno daliniu, grafo Kelerio (Келлер) daliniu (kuriam vadovavo P. Vermontas), pulkininko Vinebergo (Винеберг) ir pulkininko Čaikovskio (Чайковский) daliniais taip pat buvo įtrauktas į šio korpuso sudėtį¹⁰. E. Virgoličiaus dalinį tuo metu sudarė apie 1 200–1 500 karių¹¹.

Bermontininkai karininkai ir kareiviai. 1919 m. (VDKM)

⁹ Авалов П. М. В борьбе с большевизмом. – Гамбург, 1925. – С. 136.

¹⁰ <http://lib.tira.com.ua/index.php?cat=../lib/cat/history/HISTORY/FELSHTINSKY&file=Bermont-Avalov.txt&str=5&fs=4>

¹¹ Волков С. В. Белое движение в России: организационная структура. – С. 267.

Tačiau idėja sukurti Vakarų korpusą, vadovaujamą šviesiausiojo kunigaikščio A. Liveno, dėl keleto priežasčių patyrė nesėkmę. Pats A. Livenas, pakludamas formalaus vyriausiojo vado infanterijos generolo N. Judeničiaus įsakymui, kartu su savo junginiu išvyko į Estiją. O P. Belmontas-Avalovas ir E. Virgoličius, kurie buvo atviri provokiškos orientacijos šalininkai, kartu su pavaldžiais daliniais pasiliko Mintaujoje, kur pradėjo glaudžiai bendradarbiauti su čia dislokuotais vokiečių junginiais ir jiems vadovujančiu generolu Ringeriu fon der Golcu. Ir P. Bermontui-Avalovui, ir E. Virgoličiui tikriausiai pavyko iš A. Liveno dalinio pervilioti dalį karių. Greičiausiai tai buvo karininkai ir kareiviai, protestuojantys dėl to, kad buvo siunčiami į Estiją, ir išsiskiriantys savo priešiškomis Antantei nuotakomis. Taip, pavyzdžiui, 1919 m. birželį į Virgoličiaus dalinį iš A. Liveno dalinio Inžinerijos kuopos perėjo daugiau kaip 50 žmonių¹².

Viskas baigėsi tuo, kad abu dalinius vokiečiai tinkamai aprūpino ir gausiai papildė vokiečių savanoriais. Beje, E. Virgoličiaus daliniuose vokiečių buvo netgi daugiau nei P. Belmonto-Avalovo. Apytiksliais skaičiavimais, 1919 m. rugsėjo 23 d. tris ketvirtadalius 2-ojo vakarų savanorių korpuso karių sudarė vokiečiai¹³.

¹² <http://rkka1920.borda.ru/?1-12-0-00000036-000-0-0-1233752565>

¹³ Полковник П. Р. Бермонт-Авалов. Документы и воспоминания. Вступительная статья. Фельштинский Ю. Г., Иоффе Г. З., Чернявский Г. И. // Вопросы истории. – 2003. – № 1. – С. 25.

Vokiečių kariuomenės kario (bermontininko) švarkas ir milinė. 1919 m. (VDKM)

Svarbu pabrėžti, kad, sprendžiant tiek iš paties P. Belmonto-Avalovo, tiek iš kitų karininkų atsiminimų, jų santykiai su E. Virgoličiumi iš pradžių nesusklostė. P. Bermontas kaltino E. Virgoličių, buvusį žandarmerijos karininką, neturint rikiuotės patirties. Be to, būsimą Rusijos vakarų (Vakarų savanorių) armijos vado nuomone, E. Virgoličius save išsikėlė į dalinio vadus tik dėl to, kad buvo vieno iš Rusų karinio-politinio pasitarimo Vokietijoje vadovų protežė. Rusų karinis-politinis pasitarimas Vokietijoje buvo struktūra, per kurią ėjo visi lėšų, skiriamų vokiečių ir rusų daliniams Pabaltijuje, srautai. Jam vadovavo senatorius Aleksejus Belgardas (Алексей Валерианович Бельгард), kurį P. Bermontas-Avalovas, matyt, ir laikė slaptu E. Virgoličiaus globėju¹⁴.

Kad P. Belmonto-Avalovo ir E. Virgoličiaus santykiai buvo ganėtinai įtempti, liudijo ir Mintaujoje apsilankęs Vokietijoje veikusios Vakarų Rusijos vyriausybės formalus vadovas gen. lt. Vasilijus Biskupskis (Василий Викторович Бискупский)¹⁵. O bermontininkas karininkas I. Konoplinas (И. Коноплин) straipsnyje „Bermontiada“, išspausdintame 1923 m. periodiniame leidinyje „Baltijos almanachas“ („Балтийский Альманах“), tie-

¹⁴ Авалов П. М. В борьбе с большевизмом. – С. 137, 142.

¹⁵ РГВА. – Ф. 40298. – Оп. 1. – Д. 62. – Л. 51.

siai rašė, kad konflikto priežastis buvo perdėtas E. Virgoličiaus savarankiškumas, kurį neigiamai vertino P. Bermontas-Avalovas¹⁶.

Beje, netgi po to, kai idėja sukurti rusų Vakarų korpusą Mintaujoje patyrė fiasko, P. Bermonto-Avalovo ir E. Virgoličiaus būriai vienas nuo kito liko visiškai nepriklausomi. Tiktai 1919 m. liepos 28 d. po „ilgų nemalonių derybų“ E. Virgoličiaus būrys operatyviniu lygiu tapo pajungtas Grafo Kelerio būriui¹⁷. Paties Bermonto būrio pavadinimas nuo 1919 m. liepos 18 d. buvo pakeistas. Šis dalinys buvo pavadintas 1-uoju vakarų savanorių kavalerijos generolo grafo Kelerio korpusu¹⁸.

Be to, savo knygoje, parašytoje Vokietijoje 1925 m., P. Bermontas-Avalovas pateikė ganėtinai įdomų su E. Virgoličiumi susijusį sensacingą faktą. Neva, gavęs pinigų karininkams verbuotojams į belaisvių stovyklas pasiūsti, atvykęs „verbuoti“ karininkų į Zalcedelį E. Virgoličius vietos viešbutyje surengė tokias išgertuves, kad per jas mirė jo adjutantas poručikas Rapoportas (Раппопорт)¹⁹.

Deja, remiantis turimais šaltiniais neįmanoma objektyviai atskleisti šių dviejų vadų tarpusavio antipatijos priežasčių. Tačiau galima daryti gana įtikimą prielaidą, kad būtent asmeninė P. Bermonto-Avalovo ir E. Virgoličiaus antipatija privertė pastarąjį su savo daliniu pasitraukti į pietus, į Lietuvą²⁰.

E. Virgoličiaus dalinys išsidėstė Lietuvos šiaurėje, Šiauliuose ir jų apylinkėse. 1919 m. rugpjūčio 5 d. šis junginys, papildytas vokiečių savanoriais, buvo pertvarkytas į 2-ąjį vakarų savanorių korpusą²¹.

Iš pradžių lietuviai jį sutiko priešišškai, bet vėliau santykiai pagerėjo, nes dėl padidėjusio Lenkijos spaudimo Lietuvai, kaip pažymėta Vakarų savanorių armijos archyvuose dokumentuose, prasiveržė lietuvių rusofiliškos nuotaikos²². Dokumentuose taip pat užfiksuota, kad 2-ojo vakarų savanorių korpuso kariai iš Šiaulių apylinkių gyventojų rinko rinkliavas ir juos engė²³.

¹⁶ http://www.russianresources.lt/archive/Konoplin/Konoplin_5.html

¹⁷ РГВА. – Ф. 40147. – Оп. 1. – Д. 16. – Л. 33.

¹⁸ Там же. – Л. 1.

¹⁹ **Авалов П. М.** В борьбе с большевизмом. – С. 146.

²⁰ РГВА. – Ф. 40298. – Оп. 1. – Д. 62. – Л. 43.

²¹ Там же. – Ф. 40147. – Оп. 1. – Д. 35. – Л. 32.

²² Там же. – Л. 44.

²³ Полковник П. Р. Бермонт-Авалов. Документы и воспоминания. Вступительная статья. **Фельштинский Ю. Г., Иоффе Г. З., Чернявский Г. И.** // Вопросы истории. – 2003. – № 1. – С. 16.

Bermontininkų apiplėštos ir suniokotos Šiaulių kooperatyvų sąjungos parduotuvės patalpos. 1919 m. (VDKM)

Iš Lietuvos gyventojų bermontininkų rekvizuoti gyvuliai. Andrešiūnų kaimas, Šiaulių apylinkės. 1919 m. (VDKM)

Bermontininkai prižiūri Aleksandrijos dvare dirbančias lietuves. 1919 m. vasara (VDKM)

Po kiek laiko E. Virgoličiaus ir P. Bermonto-Avalovo santykiai pagerėjo. Taip rugsėjo 5 d. 2-asis vakarų savanorių korpusas pripažino P. Bermonto-Avalovo viršenybę ir buvo įtrauktas į Rusijos vakarų (Vakarų savanorių) armijos sudėtį. O 1919 m. spalio 22 d. pats P. Bermontas-Avalonas apsilankė Šiauliuose ir jų ūglai pažadėjo greitai pasiūsti į frontą kovoti su bolševikais²⁴. Latvijos valstybinio istorijos archyvo duomenimis, aktyviausiu „bermontiados“ momen-

²⁴ <http://lib.tira.com.ua/index.php?cat=../lib/cat/history/HISTORY/FELSHTINSKY&file=Bermont-Avalov.txt&str=17&fs=4>

tu, t. y. 1919 m. spalio 8 d., 2-ąjį vakarų savanorių korpusą sudarė apie 3 000 žmonių²⁵. E. Virgoličiaus pavadootojas buvo plk. Babanovas (Бабанов)²⁶.

Korpuso branduolį sudarė du pulkai – 1-asis šaulių, kuris iš esmės buvo grynai vokiškas, ir kavalerijos, kuriame, matyt, buvo tam tikras skaičius rusų karių. Tikriausiai iš rusų buvo sukomplektuota ir asmeninė E. Virgoličiaus apsauga (konvojus), kuriai vadovavo kornetas Belgardas (Бельгард), galbūt senatoriaus A. Belgardo giminaitis. Be to, į korpusą taip pat buvo įtraukta keletas nedidelių pėstininkų, artilerijos ir technikos dalinių. Plk. P. Bermonto-Avalovo knygoje pateiktais duomenimis, 2-ąjį vakarų savanorių korpusą sudarė apie 3 500 karių. Latvijos valstybiniame istorijos archyve išliko dokumentas, kuriame nurodyta sąrašinė ir 1919 m. spalio 17 d. E. Virgoličiaus korpuso sudėtis. Pagal sąrašą jį turėjo sudaryti 3 012 karių, o iš tikrųjų sudarė 2 746 etatiniai ir 89 komandiruoti kariai²⁷.

Palyginus visus turimus skaičius galima daryti išvadą, kad „bermontiados“ laikotarpiu E. Virgoličiaus korpusas disponavo apytiksliai 3 000–5 000 karių, 9–11 artilerijos pabūklų ir 6 aeroplanais²⁸. Įdomu, kad dėl sunkiai suprantamų priežasčių E. Virgoličiaus korpuso aviacijos būrys oficialiai buvo vadinamas „1-uoju kolčiakininkų aviacijos būriu“²⁹. Be to, vertinant korpuso karinių junginių sudėtį būtina pažymėti, kad į jo sudėtį buvo įtraukta daugybė inžinerijos ir statybos dalinių, sukomplektuotų išimtinai iš vokiečių kareivių (žr. lentelę). Galbūt tai buvo susiję su tuo, kad vokiečių vadovybė E. Virgoličiaus korpusui skyrė svarbų vaidmenį saugant, aprūpinant ir dengiant Lietuvos teritorijoje vokiečių įrengtas komunikacijas, kurios jungė pagrindines P. Bermonto-Avalovo armijos pajėgas Latvijoje su Rytų Prūsija.

„Bermontiados“ įvykiuose, kurie ėmė sparčiai rutuliotis Latvijoje nuo 1919 m. spalio mėn., 2-asis vakarų savanorių korpusas, matyt, aktyviai nedalyvavo. Bet kuriuo atveju Latvijos valstybinio istorijos ir Rusijos valstybinio karinio archyvų dokumentai praktiškai nesuteikia jokių žinių apie E. Virgoličiaus dalinių kovos su Lietuvos kariuomene veiksmus.

N. P. Berežanskis „bermontiada“ skirtuose straipsniuose, kurie buvo išspausdinti 1922 m. Berlyne, tam tikrą vietą skyrė ir įvykiams, susijusiems su

²⁵ Латвийский государственный исторический архив (ЛГИА). – Ф. 3301. – Оп. 1. – Д. 2. – Л. 82.

²⁶ Чапенко А. А. История русского антибольшевистского движения на территории Латвии в 1918–1919 гг. – Мурманск, 2006. – С. 130.

²⁷ ЛГИА. – Ф. 3301. – Оп. 1. – Д. 2. – Л. 82.

²⁸ Чапенко А. А. История русского антибольшевистского движения на территории Латвии в 1918–1919 гг. – С. 131.

²⁹ Кондратьев В., Хайруллин М. Авиация Гражданской войны. – М., 2000. – С. 72.

2-ojo vakarų savanorių korpuso veikla. Konkrečiai jis pažymėjo, jog, prasidėjus Rusijos vakarų (Vakarų savanorių) armijos kovos veiksmams prieš Latvijos Respubliką, Šauliuose ir kitose gyvenamosiose vietovėse, kurias kontroliavo E. Virgoličiaus korpusas, buvo paskelbta, kad visos rusų karinių dalinių užimtos Lietuvos sritys priklauso Rusijos valstybei. Šiauliuose ir Radviliškyje buvo netgi nuginkluoti ten buvę Lietuvos kariuomenės kariai³⁰.

Telegramoje, pasiųstoje P. Bermontui-Avalovui 1919 m. spalio 9 d., 2-ojo vakarų savanorių korpuso vadas konstatavo lietuvių karių nuginklavimo ir lietuvių komendantūros užgrobimo faktą. Šios akcijos metu, kaip rašoma telegramoje, per langą mesta bomba buvo sužeisti 5 kareiviai ir karininkas³¹.

Vadovaujantis šaltiniu, kurio tikrumą reikėtų patikrinti, E. Virgoličius, neva „bermontiadą“ (ginkluotą Latvijos ir Lietuvos respublikų puolimą) iš aukšto vadino „bandymu nuraminti maištaujančius neprotingus mūsų brolius, papirktus antikristo priesakų“³².

Nors ganėtinai didelio masto rusų ir vokiečių 2-ojo vakarų savanorių korpuso karių susidūrimų su Lietuvos kariuomene buvo, tačiau archyviniai dokumentai, esantys Latvijos valstybiniame istorijos ir Rusijos valstybiniame kariniame archyvuose, deja, neleidžia susidaryti bendro šių įvykių vaizdo. Dokumentuose užfiksuotas tik vienas lokalaus korpuso karių susidūrimo su Lietuvos daliniais, kurie, matyt, stebėjo korpuso veiksmus, atvejį. Šis susidūrimas įvyko 1919 m. spalio 8 d., kai į korpuso sudėtį įtrauktas Mauricijaus vokiečių statybininkų dalinys prie kelių į Daugpilį ir Kauną iššakojimo susitiko su maždaug 400 lietuvių karių daliniu, turinčiu 2 artilerijos pabūklus, tačiau nuo kovos susilaikė³³.

1919 m. lapkričio pabaigoje dėl nesėkmių, kurias patyrė Rusijos vakarų (Vakarų savanorių) armija žygio prieš Latvijos Respubliką metu, prasidėjo masinis 2-ojo vakarų savanorių korpuso karių dezertyravimas. Korpuso gretas paliko ir pabėgo į Vokietiją netgi E. Virgoličiaus asmeninės apsaugos vadas kornetas Belgardas³⁴.

Likę apie 500 E. Virgoličiui pavaldžių karių lapkričio pabaigoje – gru-

³⁰ **Бережанский Н. П.** Бермондт в Прибалтике в 1919 г. (Из записок бывшего редактора) / Историк и современник: Историко-литературный сборник. – Т. 1. – Берлин, 1922. – С. 37.

³¹ РГВА. – Ф. 40147. – Оп. 1. – Д. 2. – Л. 34.

³² Полковник П. Р. Бермонт-Авалов. Документы и воспоминания. Вступительная статья. **Фельштинский Ю. Г., Иоффе Г. З., Чернявский Г. И.** // Вопросы истории. – 2003. – № 6. – С. 7.

³³ РГВА. – Ф. 40147. – Оп. 1. – Д. 2. – Л. 43.

³⁴ Там же. – Д. 52. – Л. 1.

džio pradžioje, nesulaukdami rimtesnio Lietuvos karinių dalinių pasipriešinimo, pėsčiomis patraukė link Vokietijos sienos³⁵.

1919 m. gruodžio 15 d. korpuso likučiai – 63 karininkai ir 200 kareivių – atvyko į Vokietijos teritorijoje įkurtą Neisės stovyklą, o vėliau buvo perkelti į kitą stovyklą, esančią Lamsdorfo miestelyje³⁶. Tai paskutinė užuomina apie šį karinį junginį. Tikriausiai netrukus vokiečiai ją visai išformavo, o jos kariai, gavę emigrantų statusą, įsikūrė Vokietijoje ar kitose Europos valstybėse.

Kaip matyti iš pateiktos medžiagos, 2-ojo vakarų savanorių korpuso veiksmai Lietuvoje pagal savo užmojus ir mastą buvo palyginti nereikšmingi, tačiau jų sėkmė ir nesėkmės buvo tiesiogiai susijusios su pagrindinių Vakarų savanorių armijos pajėgų veiksmis, vykusiais šiauriau, Latvijos teritorijoje. Pirmajame kovų etape, maždaug iki 1919 m. lapkričio pradžios ar vidurio, kol P. Bermontą-Avalovą lydėjo sėkmė, sėkmingai veikė ir E. Virgoličius. Faktiškai jau 1919 m. spalio pirmoje pusėje jam pavyko įvesti savo kontrolę daugumoje Šiaurės Lietuvos apgyvendintų vietovių. Tačiau dėl prie Rygos pasikeitusios situacijos, Bermonto kariuomenės apšaudymo iš Antantės laivų ir Latvijos kariuomenės kontrpuolimo iš esmės pasikeitė padėtis, kas turėjo įtakos ir kovos veiksams Lietuvos teritorijoje: E. Virgoličiaus korpuse smarkiai pašlijo drausmė, prasidėjo masinis karių dezertyravimas. Be to, Lietuvos karinė vadovybė, pasinaudodama Vakarų savanorių armijos nesėkme prie Rygos, pradėjo pamažu stumti iš Lietuvos išsklaidytas, praktiškai praradusias kovos gebą 2-ojo vakarų savanorių korpuso dalis. Tai lietuviams pavyko padaryti 1919 m. gruodžio pradžioje.

Gaila, kad iki šiol daugelis 2-ojo vakarų savanorių korpuso istorijos aspektų lieka neišskūs ir neištirti. Skurdūs archyviniai šaltiniai neleidžia atsakyti į daugelį diskutuotinų ir įdomių klausimų, kuriems galima priskirti ir klausimą, kaip išsiaiškinti priežastis, paskatinusias E. Virgoličių pasitraukti į Lietuvą (ar tai galėjo būti ne tik asmeninis jo ir P. Bermonto konfliktas). Reikia patikslinti ir ištirti Virgoličiaus korpuso karių kovos su lietuvių daliniais veiksmais, apie kuriuos korpuso archyviniuose dokumentuose neužsimenama, nors šia tema yra keletas Lietuvos autorių publikacijų. Galbūt ši problema bus išspręsta, kai Lietuvoje saugomi istoriniai šaltiniai apie lietuvių kovas su bermontininkais bus išversti į kitas kalbas.

³⁵ ЛГИА. – Ф. 3301. – Оп. 1. – Д. 6. – ЛЛ. 108–109.

³⁶ РГВА. – Ф. 40147. – Оп. 1. – Д. 1. – Л. 82.

**2-ojo vakarų savanorių korpuso apytikslė sudėtis,
karių skaičius ir ginkluotė 1919 m. spalio–lapkričio mėn.³⁷**

Dalinys	Karių skaičius	Pastabos
Korpuso štabas	300 žm.	Štabo viršininkas plk. Vasiljevas Ginkluotė: 8 sunkieji kulkosvaidžiai
Konvojavimo eskadronas	?	–
1-asis šaulių pulkas (sudarytas iš 2-ojo vokiečių legiono pulko dalinių)	600 ar 870 žm. 1919 11 07 – 1000–1 300 žm.	2 vokiečių pėstininkų batalionai – Harieso (Harries) (250 žm., pėst. kuopa ir 2 kulkosvaidininkų kuopos) ir Doičmeisterio (Deutschmeister) (3 kuopos: pėstininkų, kulkosvaidininkų ir minosvaidininkų) artilerijos baterija ir kavalerijos eskadronas Ginkluotė: 550 šautuvų, 2 pabūklai, 16 minosvaidžių ir 32 (1919 11 07 – 24–36) kulkosvaidžiai
Kavalerijos (husarų) pulkas	400 kardų, 1919 11 07 – 300 kardų	Žirgus turėjo ne daugiau kaip 100 karių. 1919 11 07 pulką sudarė 3 eskadronai Ginkluotė: 4 (kitais duomenimis – 8) lengvieji kulkosvaidžiai. Vadas – plk. Markovas
Fon Brandžio savanorių korpusas (Freikorps von Brandis)	410–620 žm.	Vokiečiai. 350–500 durtuvų ir 60–120 kardų. Ginkluotė: 2–4 pabūklai ir 14–20 kulkosvaidžių
„Badeno“ batalionas	300–400 žm.	Vokiečiai. 2 pėstininkų kuopos ir 1 kulkosvaidininkų kuopa Ginkluotė: 14 kulkosvaidžių
„Šiaulių“ brigados šaulių pulkas	360–580 žm.	Šaulių pulkas (300–500 durtuvų) ir „Šiaulių“ kavalerijos eskadronas (60–80 kardų). Ginkluotė: 12–16 kulkosvaidžių
5-asis (2-asis?) batalionas	200–300 žm.	Ginkluotė: 10–12 kulkosvaidžių

³⁷ Smulčiau apie Vakarų savanorių armijos dalinius 1919 m. spalio–lapkričio mėn. žr. lenteleje: Чапенко А. А. *История русского антибольшевистского движения на территории Латвии в 1918–1919 г. г.* – Мурманск, 2006. – С. 127–135.

2-ojo vakarų savanorių korpuso formavimo istorija ir
jį dalyvavimas „bermontiadoje“ Lietuvos teritorijoje 1919 metais

Šuberto kolona	80 žm. 1919 11 07 – 200 žm.	Vokiečiai
Binenštamo kolona	80 žm. 1919 11 07 – 100 žm.	Vokiečiai
Kopermano kolona	80 žm. 1919 11 07 – 120 žm.	Vokiečiai
Žvalgų būrys	100 žm.	–
Savanorių eskadronas	60–80 kardų	–
Artilerijos pulkas (divizionas?)	300 žm.	
Bredelefo naikintojų būrys	?	Vokiečiai Ginkluotė: 5 artilerijos pabūklai
Minuotojų kuopa	200 žm.	Ginkluotė: 4 lengvieji kulkosvaidžiai. Iki 1919 11 07 išplėsta į batalioną
Mauriciuso šaulių būrys	apie 500 žm.	Vokiečiai
Aviacijos būrys (divizionas?)	apie 400 žm.	Vadinamasis „1-asis kolčiakininkų aviacijos būrys“, 6 aeroplanai. Buvo dislokuotas Radviliškyje
Autokolona (Automobilių būrys?)	?	8 automobiliai
Ryšių komanda	?	–
Policijos eskadronas	240 žm.	–
Korpuso transportas	?	–
Sanitarijos kuopa	60 žm.	–
Iš VISO:	apie 5 820 žm.	Paprastai autoriai nurodo, kad korpusą sudarė 3 000–3 500 žm., tačiau grei- čiausiai tai tik kovinių dalinių kariai. Kai nurodomas kitas skaičius – 5 820, priskaičiuojami taip pat ir ne rikiuotės, užnugario ir apsaugos dalinių kariai

Iš rusų kalbos vertė dr. Gintautas Surgailis

Įteikta 2009 m. lapkričio 8 d.

THE HISTORY OF THE FORMATION OF THE 2ND WEST VOLUNTEERS CORPS AND ITS PARTICIPATION IN THE BERMONTIAD ON THE TERRITORY OF LITHUANIA IN 1919

Doctor of history Aleksandras Čepėnka,
Murmansk State Pedagogical University

Russian anti-Bolshevik movement history in Lithuania is a practically unknown topic in both Russian and Lithuanian historiography. This is primarily explained by the fact that Russian anti-Bolshevik actions in Lithuania did not reach the scope typical of Estonia and Latvia.

The most famous Russian anti-Bolshevik unit that functioned on the territory of the Lithuanian State was the 2nd volunteer Russian west (west volunteer) army corps led by Colonel P. Bermont-Avalov. The purpose of this study is to specifically research the activity of this corps.

The history of the 2nd west volunteer corps started with the establishment of Colonel Eugenijus Pavlovičius Virgolitch's unit. Its core was formed from WWI prisoners of war of the Russian imperial army incarcerated in German prisoners-of-war camps on the territory of Poland. Unfortunately, the place in Germany where E. Virgolitch's units underwent formation is unknown. Neither is clear the date of the arrival of this unit at Mintauja. Documents only substantiate the fact that by 6 June 1919, when the decision to establish a unified Russian west corps from all Russian volunteer units functioning in Lithuania, Courland (Kurland) and Lifland was made, E. Virgolitch's unit had arrived at Mintauja. The strength of the unit at the time was approximately 1,200–1,500 men.

The unit of E. Virgolitch dislocated in the north of Lithuania, in Šiauliai

and its environs. On 5 August 1919, this unit, supplemented by German volunteers, was restructured into the 2nd west volunteer corps.

Having compared all the available data, it is possible to make a conclusion that during the Bermontiad E. Virgolitch corps had at its disposal about 3,000–5,000 soldiers alongside 9–11 artillery pieces and 6 airplanes.

During the Bermontiad events, which began to energetically develop in Latvia at the beginning of October 1919, the 2nd west volunteer corps did not apparently actively participate in them.

At the end of November 1919, because of failures that the Russian west (west volunteer) army experienced in its march against the Republic of Latvia, desertion from the 2nd west volunteer corps began on the mass scale. Successful attacks of the Lithuanian army against the Bermont followers also contributed to this.

The remaining approximately 500 soldiers still at E. Virgolitch's disposal headed for the German border on foot at the end of November and the beginning of December.

On 15 December 1919, the remains of the corps composed of 63 officers and 200 soldiers came to the Neisse camp on the territory of Germany and were later transferred to the camp located in Lamsdorf. This is the last allusion to this military formation. Most probably Germans soon disbanded it altogether, while its soldiers, having received the status of an emigrant, settled in Germany or other European countries.